

FILOZOFICKÁ FAKULTA UNIVERZITY PALACKÉHO V OLMOUCI
KATEDRA HISTÓRIE

TÉMA DIZERTAČNEJ PRÁCE

**ORDÁLIE A SÚDNE SÚBOJE V STREDOVEKOM UHORSKU.
HISTORICKO-ANTROPOLOGICKÁ SONDA**

DOKTORAND: MGR. FILIP LAMPART

ŠTUDIJNÝ PROGRAM: P7105 HISTORICKÉ VĚDY

ŠTUDIJNÝ ODBOR: OBECNÉ DĚJINY

VEDÚCI DIZERTAČNEJ PRÁCE: DOC. MGR. JAN STEJSKAL, M.A., PH.D.

OLMOUC 2021

Obsah

Obsah	2
Autoreferát k dizertačnej práci	3
Resumé	16
Výberový prehľad použitej literatúry a prameňov	20
Profesijný životopis autora	26

Autoreferát k dizertačnej práci

ORDÁLIE A SÚDNE SÚBOJE V STREDOVEKOM UHORSKU. HISTORICKO-ANTROPOLOGICKÁ SONDA

Ordálie, či inak nazývané aj božie súdy, predstavujú jednu z „najexotickejších“ zvyklostí európskeho stredoveku. Ich výnimočnosť je navyše posilnená absenciou analogického fenoménu v súčasnom modernom svete. A hoci by tieto praktiky bolo možné objaviť v rôznych domorodých kultúrach celého sveta a v rôznom dejinnom období, dnes sa už nikto zo západného civilizačného okruhu nespolieha na tajomné neviditeľné sily pri rozhodovaní rôznych otázok či dilem. Pri nutnosti voľby medzi dvoma protichodnými možnosťami vychádzame z racionálneho a objektívneho vyhodnocovania faktov. Presadzovaním vlastnej racionality sme potlačili dôveru v metafyzickú, transcendentálnu spravodlivosť. Avšak v dôsledku tohto vývoja sa vybuodovala akási bariéra, ktorá bráni súčasnému človeku spoľahlivo porozumieť významu a úlohe iracionality pri upokojovaní ľudských pochybností.

Snahy o prekonanie týchto prekážok vyprodukovali rôzne spôsoby interpretácie či ucelené smery spájajúce historikov s rovnakým názorom. No jednako je spoločným znakom týchto prác snaha vyrovnat' sa s týmto neobvyklým fenoménom, ktorý bol postavený na súbore náboženských predstáv a modelov fungovania sveta súdobého človeka. Vzájomné diskusie si vzali za cieľ zodpovedať otázku iracionality, resp. racionality stredovekých ordálií. Kým časť historikov zavrhovala inštitút božích súdov ako iracionálny a poverčivý inštrument stredovekého práva, druhá skupina hľadala jeho rozumové a zmysluplné zdôvodnenie. Sformovali sa tak dva hlavné interpretačné smery: funkcionalistický, vyzdvihujúci účelové dôvody ordálovej praxe a efektivitu tohto systému pri dosahovaní celospoločenského konsenzu, a kulturalistický, ktorý hodnotí tento zvláštny fenomén ako súčasť duchovného života a náboženských predstáv stredovekého človeka. Nie je zámerom predkladanej práce identifikovať sa výlučne s jedným interpretačným smerom, ale, práve naopak, hľadať medzi oboma táborami vzájomnú diskusiu a pokúsiť sa aplikovať ich charakteristické myšlienky na reálne príklady ordálovej praxe. Len relevantné pramene totiž disponujú možnosťou potvrdiť či vyvrátiť všeobecne rozšírené hypotézy.

Prezentovaná dizertačná práca špecifikovala vlastné štúdium tohto jedinečného historického fenoménu na prostredie stredovekého Uhorska. Dané rozhodnutie je výsledkom viacerých okolností. V prvom rade je to osobný záujem autora o problematiku ordálií a stredoveké dejiny Uhorska. Ďalšou okolnosťou ovplyvňujúcou výber témy je jej nedostatočné spracovanie v maďarskej, slovenskej či európskej historiografii. Je síce pravdou, že štúdium uhorskej ordálovej praxe sa stalo predmetom záujmu už starších maďarských či slovenských historikov, no tí závery svojho bádania zredukovali na rekapituláciu základných faktov (druhy ordálií, miesta výkonu, charakter prečinov a pod.) a zdôvodňovanie iracionality. Skutočnosť, že isté kolektívne myšlienky stredovekého práva boli vlastné tej či onej európskej spoločnosti a takmer identicky zdieľané v celej stredovekej Európe, dovoľila hľadiť na inštitút ordálií z pozície rovnakých základov a princípov aj v ďalekom priestore východných krajín.

Ovplyvnená uvedeným konceptom si prezentovaná práca vzala za cieľ ponúknuť čitateľovi pohľad na danú problematiku, ktorý by mohol byť alternatívou voči zaužívaným paradigmám historického poznania. Nebolo úmyslom spochybniť alebo uprieť význam starších odborných prác, ale, naopak, ich poznatky využiť ako základ pre „nadstavbu“ väčšieho porozumenia danej témy. V praxi to znamenalo venovať pozornosť otázkam, ktoré by bolo možné označiť za historicko-antropologické. V centre záujmu sa ocitol človek so svojimi motívmi, konaním, myslením a pocitmi prejavými v súvislosti s ordálovou praxou. V duchu všeobecného programu historickej antropológie sa vo vzťahu k ordáliám otvorila možnosť rekonštrukcie spôsobov myslenia, postojov, svetonázorov, viery a prežívania duchovného života, mentality, imaginácie, spôsobov konania jednotlivcov či ľudských komunit a pod. Daný prístup k problematike ponúkol možnosť zaostriť pohľad na problematiku ordálií v bližšie konkretizovanom priestore a čase (v tomto prípade stredovekého Uhorska), sledovať reflexiu individuálnych či kolektívnych predstáv a názorov, a rekonštruovať vzťah človeka voči inštitútu božích súdov. Uvedené postupy umožnili interpretovať recepciu stredovekých ordálií súdobou uhorskou spoločnosťou. Parciálne poznatky, nadobudnuté štúdiom prameňov, boli následne nielen komparované so všeobecnými závermi v danej problematike, ale interakcia rôznych faktorov si vyžiadala aplikovať interdisciplinaritu. Z tohto dôvodu boli v procese spracovania témy využité tézy vedných odborov a náuk, ktoré výsledkami svojho štúdia približujú svet obrazov a predstáv stredovekého človeka. Teológia bola užitočná pre poznanie zásadných konceptov morálky, spoločných náboženskému i právnemu cíteniu, inokedy pomohla vysvetliť predstavy a náboženské presvedčenie, ktoré tvorili pilier stredovekých ordálií. Podobne aj

religionistika bola nápomocná pri interpretácii duchovnej stránky celého procesu a stredoveké právne dejiny odhalili rebríček hodnôt, ktorý našiel svoj odraz vo výkone práva i v náboženských liturgiách. Následne boli nadobudnuté zistenia zasadené do širšej schémy sociálnych štruktúr a procesov, aby mohla byť komparatívnou metódou vyhodnotená reflexia rôznych celospoločenských vzorov a predobrazov implikovaných v inštitúte ordálií. Zvolený postup práce poskytol možnosť vidieť subjektívne ponímanie ordálu, svet predstáv a svetonázorov, ktorý dovolil, ale aj odsúdil fungovanie tejto praxe či postoj voči celej procedúre a jej výsledku. Je však potrebné pripomenúť, že zámerom tohto prístupu nie je samotný výskum jednotlivca a jeho subjektivity, ale odhalenie jeho subjektívneho vnímania a vlastných modelov sveta, ktoré by mohli napomôcť pri interpretácii ordálu v rámci spoločnosti ako celku. Vo výsledku umožnili zvolené kroky odkryť zdieľaný svet individuálnych a kolektívnych predstáv a presvedčení o ordáliách. Hoci vo vymedzenom priestore, no detailnejšou sondou si prezentovaný text určil za cieľ rekonštruovať a interpretovať koncepciu božích súdov v mysliach súčasníkov. Naplnenie uvedeného predsavzatia vyžadovalo, aby boli v obsahu práce priebežne vysvetľované hlavné ideové predpoklady tvoriace platformu tohto fenoménu: interakcia práva a náboženstva, profánneho a sakrálneho, sveta hmotného a sveta nehmotného. Úmysel bol zrejмый – aby čitateľ ľahšie porozumel inštitútu, ktorého podstata spočívala na dvoch pilieroch.

Avšak prvú úlohu, ktorú bolo potrebné v úvode naplniť, predstavovalo spracovanie krátkych dejín ordálií v stredovekom Uhorsku. Zámerom bolo čitateľa oboznámiť so základnou faktografiou, ktorá by mu pomohla sa ľahšie orientovať v danej problematike. Uhorské kráľovstvo je možné zaradiť medzi tie krajiny európskeho stredoveku, v ktorých právnych systémoch existovali a realizovali sa božie súdy. Zachované pramene dokonca svedčia o pomerne intenzívnej ordálovej praxi. V období väčšom než dve storočia sa na území stredovekého Uhorska praktizovali jednostranné i dvojstranné formy ordálových skúšok. Z druhov, prostredníctvom ktorých bol preskúšaný len jeden jednotlivec, sa popri skúške studenou vodou najviac uplatnil ordál horúceho železa. Ide o najrozšírenejšiu a najčastejšie praktizovanú formu, o ktorej výkone svedčí množstvo zaznamenaných reálnych prípadov, prevažne v tzv. Varadínskom registri. Z okruhu dvojstranných ordálií sa v uhorskom prostredí iné spôsoby okrem súbojovej skúšky nerozšírili. Túto chýbajúcu rozličnosť však nahradila bohatá kvantita reálnych príkladov. Bez zveličenia je možné konštatovať, že skúška horúceho železa a skúška súbojom sú dve najcharakteristickejšie formy uhorskej ordálovej praxe.

Nezodpovedaná však zostala otázka pôvodu a rozšírenia ordálií v Uhorsku. Nedostatočná pramenná báza zjavne ani neumožní nájsť spoľahlivú odpoveď a hľadanie riešenia sa bude vždy pohybovať na poli hypotéz. Napriek týmto okolnostiam isté indicie orientujú hľadanie odpovede západným smerom. Po rozpade Veľkej Moravy a usídlení maďarských kmeňov sa oblasti na východe a nové etnikum stali cieľom kristianizačných snáh prevažne nemeckého kléru. A keďže prijatie kresťanstva spravidla implikuje aj kultúrnu transformáciu, dovoľuje to predpokladať, že vstup inštitútu ordálií do uhorských právnych zvyklostí sa udial práve touto cestou. Vplyv kultúry nemeckých krajín, blízka analógia liturgických obradov so západoeurópskymi vzormi či cudzota ordálií domácomu maďarskému a slovanskému etniku naznačujú prenos spomínaného fenoménu do kultúry stredovekého Uhorska z nemeckých oblastí. Predsa len bol popri odprezentovaných hypotézach ponechaný priestor čitateľovi pre vlastný názor či možnosť zapojenia sa do širšej diskusie.

Pre vstup do problematiky bolo nutné zoznámiť sa s procesnou stránkou ordálovej procedúry. Dostupné pramene informujú o rozmanitosti prečinov, ktoré sa dokazovali prostredníctvom božieho súdu. Okrem krádeže a lúpeže sa tento právny nástroj využíval v prípadoch vrážd, usmrtení, násilností, podpaľačstva, čarodejníctva, únosu, cudzoložstva, násilného odvlečenia príbuzenstva či poddaných, falšovania peňazí atď. Ordálie sa aplikovali aj v sporoch, ktoré by súčasná terminológia označila ako civilnoprávne. Sú to predovšetkým majetkové spory (tvoriace markantnú väčšinu prípadov rozhodovaných pomocou ordálií), otázky osobnej slobody a sociálneho postavenia či rodovej alebo etnickej príslušnosti, spory o práva a výsady (napr. výber mýtnych poplatkov, resp. cirkevného desiatku), dlžobné záležitosti a pod.

K ordálu sa obvykle prikróčilo v situácii, ktorá si vyžadovala vyriešiť určitú dilemu. Spravidla bol božiemu súdu vystavený obvinený (zvlášť v prípade násilenstiev), resp. strana, voči ktorej boli vznesené majetkové nároky. V prípade súbojovej formy boli sporné strany preverované súčasne. Podmienkou vykonania ordálu bola prítomnosť oboch sporiacich sa strán. V prípade, že sa niektorá strana nedostavila v určitý čas na stanovené miesto, ordál sa neuskutočnil, ale bol vyhlásený kontumačný výsledok v prospech prítomného protivníka. Špecifickou otázkou je tzv. zástupný ordál. Strana, ktorej bol nariadený ordál, sa mohla z rôznych príčin nechať zastupovať inou osobou, pričom výsledok skúšky mal účinnosť, ako keby sa jej zastupovaný osobne zúčastnil.

Cesta, ktorá v závere viedla k božiemu súdu, mala svoj začiatok na svetskom súde. Na základe správy obviňujúceho menovaný alebo vybraný sudca nariadil, aby sa sporné

strany osobne dostavili pred jeho osobu. V prítomnosti sudcu obe sporné strany prezentovali svoje stanoviská týkajúce sa prípadu. Ak sudca následne nevedel potvrdiť vinu obvineného cestou zvyčajnej procedúry, vyslal protivníkov na výkon ordálovej skúšky do niektorého z cirkevných centier, ktoré na to bolo oprávnené. V stredovekom Uhorsku právo vykonávať ordálie prislúchalo predovšetkým cirkevným kapitulám a prepoštvám, ktoré požívali status tzv. hodnoverných miest (*loca credibila*). Po príchode na stanovené miesto čakali sporiaceho, ktorému bolo nariadené podstúpiť ordálovú skúšku, niekoľkodňové prípravy. Počas tohto času sa mal ako po duchovnej, tak aj telesnej stránke dôkladne pripraviť na ordál. V deň konania božieho súdu sa musel zúčastniť slávania všetkých liturgických obradov, v ktorých závere bola vykonaná samotná skúška. Podľa druhu skúšky mohol byť výsledok známy okamžite (napr. pri skúške studenej vody) alebo až po niekoľkých dňoch (napr. v prípade nosenia horúceho železa). Následne bol výsledok ordálu oznámený svetskému sudcovi. Ak bol proband v ordále označený za nevinného, spor sa ukončil. Ak sa ale skúšaná strana ukázala ako vinná, nasledoval trest (v prípade násilných činov), resp. náprava vzniknutého protiprávneho stavu (v prípade majetkových sporov). Na záver si úspešná strana nechala spísomniť záverečný verdikt, aby touto cestou nadobudol trvalú platnosť a nikto ho v budúcnosti nespochyboval.

Významom stručného predstavenia formálnej stránky stredovekých ordálií bolo vytvoriť dobrú východiskovú pozíciu pre vstup do komplikovaného sveta duchovných a ideových predstáv, plne implikovaných v tomto právnom inštitúte. Ďalší text práce preto prijal za svoje upriamiť pozornosť na odlišné aspekty stredovekých ordálií, než na aké sa zamerala doterajšia odborná spisba. Jedným slovom, priniesť do poznania danej problematiky niečo inovatívne. Vzišla však otázka, akým spôsobom naplniť prijaté predsavzatie. Po oboznámení sa s prístupmi istých zahraničných bádateľov dozrelo rozhodnutie pokúsiť sa „preniknúť pod povrch“ tejto právnej inštitúcie. Vplyv ich nemalej inšpirácie vzbudil záujem o poznanie konceptov, ktoré ordálie charakterizovali, ideových predstáv, ktoré tvorili predpoklady ich existencie, a vôbec, celého duchovného sveta, ktorý ich obklopoval a bol s nimi neoddeliteľne spojený. Zodpovedanie týchto parciálnych úloh by mohlo následne viesť k lepšiemu porozumeniu tohto špecifického fenoménu.

Zoznámenie sa s interpretáciami amerického právneho historika Harolda J. Bermána, ktorý časť svojho bádania venoval štúdiu vzťahov náboženskej a právnej kultúry, podnietilo vnímanie stredovekých ordálií ako príkladu interakcie práva a náboženstva *par excellence*. Napokon, podobným spôsobom charakterizoval božie sudy aj Peter Brown, keď na ich príklade prezentoval veľmi blízke miešanie sakrálneho

a profánneho. Všeobecná definícia ordálu o ňom hovorí ako o prostriedku hľadania pravdy, keď iné druhy dôkazu neboli dostupné alebo zlyhávali. Šlo o mystický spôsob nadobúdania poznania neznámych alebo skrytých skutočností v sporných záležitostiach prostredníctvom znamenia zoslaného transcendentálnou mocou. Inak vyjadrené, ordálie predstavovali slávnostné vzývanie nebies pre rozriešenie spornej záležitosti. Touto cestou mal Boh zasahovať v pozemskom súdnictve, aby rozsúdil spory, ktorých rozhodnutie bolo nejakým spôsobom sťažené. A pretože on je nestranný sudca, jeho zásah vždy smeroval k víťazstvu spravodlivej strany. Boh nemohol a ani nechcel dopustiť víťazstvo nespravodlivého.

Avšak uvedený princíp fungovania ordálií musel byť postavený na myšlienkovom konštrukte, ktorý nielen dovoľoval, ale predovšetkým predpokladal Božiu intervenciu. A nech je takéto presvedčenie akokoľvek cudzie dnešnému racionálnemu zmýšľaniu, v mysli obyvateľa stredovekej Európy bolo považované za súčasť jeho kresťanskej viery. Boh vždy a rôznym spôsobom zasahoval v pozemskom svete. Podobne ako povodne, sucho, hladomor, požiar, porážka či víťazstvo v bitke a mnoho iného, tak aj výsledok božieho súdu bol považovaný za spravodlivý Boží trest alebo odmenu pochádzajúce z predošlého konania jedinca či spoločnosti. Francúzsky medievalista Paul Rousset tieto predstavy a myslenie spája s vierou v tzv. imanentnú spravodlivosť. Bez tejto viery v jej prirodzený zásah do výkonu pozemského práva by sa nevytvoril predpoklad pre fungovanie božích súdov. Podobne aj Peter Dinzelbacher ukázal smerom na súdobé presvedčenie, že Boh už na tomto svete potrestá a odmení každé stvorenie podľa jeho skutkov. Zasiahne do prirodzených zákonov prírody, aby rozlíšil vinníka a nevinného.

Vyššie uvedené koncepty vplývali aj na ďalšiu prácu s týmto špecifickým fenoménom kultúrnych a právnych dejín. Výsledkom bola identifikácia istých výrazných črt uhorskej ordálovej praxe. V prvom rade je to dávanie prednosti Božiemu zjaveniu pred racionálnym vyhodnocovaním faktov. Táto skutočnosť sa však značne rozchádza s názormi zahraničných bádateľov pri pomenovaní predpokladov nutných pre výkon ordálovej skúšky. Štandardné definície spájajú ordál s neschopnosťou poznať pravdu iným, subjektívnym spôsobom. Hermann Nottarp a následne aj Robert Bartlett sa odvolávali na štyri podmienky, ktorých súčasnosť mala mať za následok vykonanie božieho súdu: 1. nepredstúpil žalobník; 2. žiaden svedok nedosvedčil pravdivosť veci; 3. obvinený nepriznal vinu; 4. vec nemohla byť rozhodnutá prísahou spoločensky vyššie postavenej osoby. A opačne, vyhnutie sa minimálne jednej z týchto štyroch komplikácii znamenalo nasledovať zvyčajný súdny postup a bezdôvodnosť ordálovej skúšky. No v rozpore so

zaužívanými tézami svedčia analyzované pramene o opačnom trende. Aj napriek dostupnosti dôkazov rôzneho druhu či svedectva svedkov, častokrát padlo z úst uhorských sudcov rozhodnutie vykonať ordál. Aké motívy ich viedli k tomuto kroku, nie je možné dnes už s určitosťou konkretizovať. Pramene väčšinou uvádzajú len pomerne stručné argumenty: „aby sa zrejmejšie rozhodlo, ktorá zo strán má mať právo na vlastníctvo zeme“, „zo svedectva obidvoch strán (sudca – pozn. autora) nepoznal správny rozsudok“ alebo bol jednoducho sudca „nespokojný s predvedenými svedkami“. Presvedčenie, že pravé poznanie môže byť dosiahnuté len zjavením od Boha, viedlo k preukazovaniu ďaleko väčšej pozornosti a dôvery poznatkom získaným skrze vieru, než tým nadobudnutým z ľudskej rozumovej činnosti.

Spoliehanie sa na nebeského sudcu taktiež ponúkalo možnosť vyrovnáť sa s výsledkom ordálu, ktorý šiel proti všetkým argumentom racionálneho vyhodnocovania faktov. Pre aké dôvody Boh ušetril zjavného vinníka a, naopak, nevinného označil znamením viny? Alebo vôbec, prečo sa sudcovia rozhodli obrátiť k božiemu súdu, keď mohli nadobudnúť poznanie pravdy prostredníctvom tzv. racionálnych dokazovacích prostriedkov? Americký jurista James Q. Whitman argumentuje úmyslom zbaviť sa morálnej zodpovednosti za akt súdenia. Podľa autora stredovekí sudcovia neboli ochotní podstúpiť duchovné riziko nespravodlivého verdiktu či nebezpečenstvo fyzickej pomsty zo strany príbuzných odsúdeného. Ordál mal tak ponúknuť východisko z tejto komplikovanej situácie s tým vedomím, že o spore rozhodne večne spravodlivý a nedotknuteľný Boh. Je však takáto funkcionalistická interpretácia uspokojivá? Dokonca aj pramene uhorskej proveniencie naznačujú iné, nemenej pozoruhodné vysvetlenie. Keď v roku 1244 palatín Ladislav rozhodol, aby súbojovú skúšku podstúpili istí vopred usvedčení zloději, zdôvodnil, že tak koná „misericordia mediante“. Väčšina historikov síce definuje význam ordálu pre určenie viny alebo neviny, no pôvod podoby výsledku nemusel ležať len v rozhodovaní záležitostí kontroverzie. Boh je predsa podľa kresťanskej teológie všemohúci Stvoriteľ a vo svojom konaní plne slobodný. Nezávislosť jeho vôle sa prejavuje práve v spravodlivosti, pretože má rovnakú príležitosť spravodlivo potrestať človeka za previnenia, ako i milosrdne ušetriť. Významová interpretácia božích súdov sa tak nemusí pohybovať v prísnom priestore štandardných východísk stredovekého právneho sporu. Opakovaný prejav kajúcnosti a obrátenie sa k Božiemu milosrdenstvu sú len pridaným dôsledkom hlbokého presvedčenia o všeobecnej hriešnosti celého ľudstva. Pozornosť preto nebola ani tak venovaná výsledku, ale skôr tomu, ako sa k nemu dospelo – s Božím vedením. A pretože Boh je spravodlivý a milosrdný sudca, nemohlo byť pochyb o neomylnosti jeho

rozhodnutia. Dané výnimočnosti je možné vysvetliť tézami Petra Browna, vo význame ktorých ordálová skúška nepredstavuje súd Bohom („judgment by God“), ale ide o presunutie prípadu *ad iudicium Dei*, k božiemu súdu („judgment of God“), v ktorom Boh odhaľuje „pravdu“, nie konkrétny fakt. Nerozhodoval, či konkrétny kus pôdy patrí určitému nárokovateľovi, ale prezrádzal vinu alebo nevinu človeka v špecifickej veci v priebehu rozsudku nad celým jeho bytím a jeho dušou. V závere sa tak ordál zobrazuje ako hrubá prosba o znamenie, čo má sudca v konkrétnom prípade robiť. Sudca jednoducho hľadal odpoveď na otázku, ako má ďalej postupovať v spore. Ved' spoľahlivosť Boha v dosiahnutí dobrého rozhodnutia bola výhoda len ťažko miznúca zo zreteľa.

Vyššie prezentované špecifiká ordálovej praxe, ktoré by nemali zostať opomenuté pri každom budúcom bádání v danej téme, sú predsa len produktom ľudského myslenia, viery, predstáv a presvedčení. Napokon, ordálie nepredstavovali spoločensky izolovaný fenomén. Práve naopak, vykonávali sa v rámci spoločnosti, ktorá im dôverovala a prejavovala rešpekt. Tým ich, samozrejme, bez toho, aby by si to vôbec uvedomovala, udržiavala v existencii a podporovala ich praktizovanie. Ale aby bolo možné lepšie preniknúť do obsahu úlohy, ktorú v rámci spoločnosti plnili, či systému vzťahov, v ktorom sa ocitli, bolo v prvom rade potrebné zoznámiť sa s reflexiou hlboko pocitovaných hodnôt v spomínanom právnom inštitúte. Nadobudnutie takéhoto poznania následne dovolilo prístupit' k identifikácii a interpretácii sociálnych aspektov stredovekých ordálií. A hoci sa daný zámer ohraničil len na stredoveké Uhorsko, bol odhodlaný svojimi výsledkami prispieť k poznaniu všeobecných kultúrnych a sociálnych dejín.

Ako už bolo poznamenané, ordálie s celou svojou procedúrou boli integrované do komplexu sociálnych štruktúr, v rámci ktorých existovali, praktizovali sa, ale aj slúžili ich rozmanitým potrebám. Úloha a miesto, ktoré im boli pripisované, implikovali určité sociálne aspekty. Ich identifikácia a následná analýza boli kľúčové pre posúdenie významu ordálií v kontexte vtedajšej spoločnosti. Štúdiom problematiky a dostupných prameňov boli zafinované parciálne témy, na príklade ktorých bolo možné prezentovať špecifiká vzišlé zo vzájomného vzťahu a vnútornej spätosti medzi inštitútom ordálií a súdobou uhorskou spoločnosťou.

V prvom rade sa ordálie zobrazili ako reflexia spoločne vyznávaných hodnôt. Zaplnili miesto vytvorené dvojzmyselnosťou ľudských súdov. Keď ani ľudské svedectvá či písomné dôkazy nedokázali rozptýliť pochybnosti sudcov, svojim pevným a akceptovateľným verdiktom vytvorili stabilitu tam, kde chýbala. Pomáhali kreovať a obnovovať pokoj a harmóniu v spoločnosti. „Nech spravodlivosti nepanuje

nespravodlivosť, ale nech je teraz a vždy nepravdivosť podrobená tvojej pravde. Prosíme ťa, vypočuj nás,“ vzyva často opakovaná modlitba Varadínskych benedikcií. Touto ritualizovanou formou Boh naplňal spoločenskú túžbu po „nachádzaní“ práva. Boh bol ako vševediaci a najspravodlivejší sudca zárukou spravodlivosti. Táto náboženská predstava je vlastná celej kresťanskej Európe vrátane jej východného okraja. Aj tu ordál znamenal zapojenie Boha do rozhodovania pozemských záležitostí s cieľom vyhnúť sa akýmkoľvek pochybnostiam či nespravodlivosti. Motívom bola potreba nápravy právneho stavu a spoločenskej rovnováhy. Ako je myšlienka kolektívnej zodpovednosti súčasťou právnych procesov a zvyklostí, tak je prítomná aj vo výkone práva. Je nutné zohľadniť, že ordál sa vykonával v prostredí, ktoré malo silne na zreteli usporiadanie spoločenských vzťahov. Po každom narušení vznikla snaha o obnovenie pokojného stavu. Boží súd sa stal nástrojom, ktorý mohol pozemský ľud, ale, takpovediac, aj Boh sám využiť pre dosiahnutie týchto cieľov.

Avšak spravodlivosť nemusela byť len vykonávaná, ale predovšetkým musela byť vidieť vykonávaná. Kým však bol tento úzus zaužívaný pri obvyklých právnych úkonoch, v prípade ordálových skúšok ešte viac vynikol. Spolu s touto skutočnosťou sa tak do pozornosti dostala verejná povaha božích súdov. Už spočiatku bola zrejmá situácia, že prípad začatý na laickom súde, i tak už značne sledovaný verejnosťou, bol presunutý na „veľkú scénu“ lokálneho cirkevného centra. Ako už bolo zmienené, v prípade stredovekého Uhorska to znamenalo putovať do sídelných biskupstiev či väčších prepoštviev (biskupstvá: Ostrihom, Kaloča, Jäger a Varadín; prepoštvá: Budín, Stoličný Belehrad, Arad, Bratislava a Nitra). Rozhodovanie sporu na dvoch miestach dvoma odlišnými metódami muselo z objektívnych príčin zvýšiť aj počet participujúcich. V ordálovej skúške odrazu stáli proti sebe väčšie sociálne skupiny, ktorých vzájomný spor bol niekedy len dôsledkom komplexných celospoločenských zmien. Transformácia stredovekej uhorskej spoločnosti, ktorá prebehla v približnom období rokov 1200–1350, nepriamo iniciovala vzrastajúci počet prípadov kolektívnej participácie na ordálových skúškach. Nutnosť usporiadania majetkových a sociálnych vzťahov priviedla celé spoločenstvá k hľadaniu výsledkov sporov a právoplatných rozhodnutí. Vo výsledku to mohlo znamenať vystaviť sporné strany ordálovej skúške. Tento zápas jednotlivých sociálnych vrstiev o zachovanie pôvodného spôsobu života, resp. ich odpoveď na spomínané zmeny, sú reflektované v tzv. Varadínskom registri a stoja za nárastom počtu prípadov kolektívnej participácie na ordále. Kolektívne sa sporili a kolektívne čelili výsledku ordálovej skúšky. Inokedy museli bolesť a nebezpečenstvo božích súdov znášať

jednotlivci absolútne bez bližšej väzby k spornej záležitosti. Z rôznych a častokrát neznámych príčin sa odhodlali prijať úlohu probanda a ponúknuť svoje telo ako médium pre zjavenie Božieho výroku o zastupovanej strane. Často nie je známa ani skutočná identita týchto náhradníkov. Z tieňa svoje anonymity vystupuje len „človek“ jednej zo sporných strán (napr. „homo praedicti Laurentii“). V deň konania ordálu nastalo veľké „teátrum“ spravodlivosti, ktoré nielenže vyžadovalo početné osadenstvo, ale prilákalo aj hojný počet divákov. Biskup, členovia kapituly a ďalší klérus mali plne vo svojej réžii prípravy a výkon skúšky, no najmä disponovali duchovnou mocou, ktorá skrze správne vykonaný rituál menila inherentné vlastnosti elementov a robila z nich prostriedky proklamácie Božieho rozhodnutia. Všetko sa to odohrávalo pred očami zvedavého obecnstva, zhromaždeného s cieľom na vlastné oči vidieť silu Božej moci. Prebiehajúce udalosti ho súčasne zaväzovali akceptovať a rešpektovať výrok božieho súdu. Prvok transcencie bol hlavným impulzom pre všeobecnú akceptáciu a právoplatnosť rozhodnutí postavených na myšlienke interakcie práva a náboženstva. Táto vlastnosť odhalila výnimočnú a súčasne veľmi dôležitú stránku božích súdov. Ordálie sa zobrazili ako nástroje práva pri nespochybniteľnom zavádzaní konečných verdiktov do praxe. Boží rozsudok vyhlásený vo výsledku ordálu mal byť bez diskusií prijatý, považovaný za spravodlivý a večne platný. Celé ďalšie riešenie sporu sa malo od neho odvíjať a na jeho základe viac v budúcnosti nespochybňovať. Touto cestou sa znížilo riziko vzniku opätovných nezhôd v rovnakej záležitosti. Jeden príklad svedčí za všetky. V roku 1211 bol na základe úspechu v skúške horúceho železa prisúdený sporný majetok Šaľa Pannonhalskému opátstvu. Keď v rokoch 1237 a 1239 opäť vznikli spory o dané vlastníctvo, súdiaci sudcovia nespochybnili výsledky ordálu, ale, naopak, odvolávaním sa na jeho podobu z roku 1211 zamietli všetky neoprávnené nároky. Rozhodnutiu postavenému na metafyzickom základe preukázali rešpekt po viac než 25 rokoch. Otázka pravdy, prichádzajúca z narušeného a nepokojného prostredia, bola vrhnutá do rozhodovacej kompetencie imanentnej spravodlivosti a ako bumerang sa vrátila späť do ľudského spoločenstva, aby svojou nespochybniteľnou odpoveďou utíšila rušivé konflikty a „posvätila“ znovuobnovený pokoj. Ordál v očiach súčasníkov pozdvihol schopnosť súdov poradiť si aj s nejasnými otázkami.

Predposledná kapitola jadra práce je venovaná výhradne len jednému iracionálnemu dokazovaciemu prostriedku, a to problematike súdneho súboja v stredovekom Uhorsku. Predmetom textu sa stala interpretácia ideovej koncepcie súdneho súboja v stredovekom Uhorsku a jeho ponímanie súčasníkmi. Zámerom bolo prezentovať

meniaci a stále sa vyvíjajúci právny, kultúrny a spoločenský význam súdneho súboja. Tento špecifický fenomén stredovekého práva, ktorý sa v stredovekom Uhorsku spočiatku praktizoval ako druh božieho súdu a dokonca ako jeho najstarší variant, sa ďalej formoval ako individuálna záležitosť, aby nakoniec prerástol v nástroj trestu a opätovného nadobudnutia cti. Kapitola vo svojom obsahu polemizuje, kedy a do akej miery šlo o prejav božieho rozhodnutia a ako to vnímali účastníci sporu. Namiesto chronologického prehľadu či historického popisu uhorskej súbojovej praxe sa pokúša zdefinovať princíp, ktorý podporil akceptáciu výsledku súboja.

Záver hlavnej časti práce tvorí diskusia o možných príčinách úpadku a zániku ordálovej praxe v stredovekom Uhorsku. Z pochopiteľných príčin nie je možné konkretizovať presné okolnosti vytratenia ordálií, no isté historické skutočnosti naznačujú smer, ktorým by sa mohlo uberať hľadanie vysvetlenia. Podobne ako v iných európskych krajinách, aj v prípade stredovekého Uhorska ide o výsledok pomalého a viacerými faktormi ovplyvneného procesu. Svoju úlohu musel okrem osobných predpokladov zainteresovaných (ako napr. vzdelanie a osobné antipatie voči iracionálnym dokazovacím prostriedkom) zohrať aj vnútorný spoločenský vývoj smerujúci k vzniku nových sociálnych štruktúr. A práve v období krátko po vydaní Zlatej buly sa na politickej scéne Uhorska objavila cirkev ako nová a nezávislá sila. Nadobudla autoritu, ktorá mohla byť nápomocná pri presadzovaní záverov IV. lateránskeho koncilu. Taktiež sa v rovnakom čase na čelo novej uhorskej cirkvi dostali osobnosti, ktorých osobné predispozície neboli zlučiteľné s pretrvávajúcou ordálovou praxou. Napríklad charakter osobných predpokladov ostrihomskeho arcibiskupa Róberta naznačuje istú úlohu, ktorú mohol zohrať pri potláčaní praktizovania ordálií. Jeho pôvod je spojený s valónskym mestom Liège, univerzitné štúdium s najväčšou pravdepodobnosťou absolvoval v Paríži a taktiež sa zúčastnil aj IV. lateránskeho koncilu. Súčasne od 20. rokov 13. storočia rastie počet uhorských študentov na univerzitách na Apeninskom polostrove. Špeciálne v Bologni získavajú vzdelanie na poli kánonického práva, ktoré nie je nijako výnimočne naklonené praktizovaniu ordálií. Takto vyškolení sa vracajú späť do vlasti, kde s najväčšou pravdepodobnosťou zostávajú verní názorom bolonských kánonistov. Druhá polovica 13. storočia sa vo všeobecnosti javí byť obdobím výrazného úpadku ordálovej praxe v stredovekom Uhorsku. Napokon, v priebehu tohto storočia sa netransformuje len uhorská cirkev, ale aj celá spoločnosť, a znaky týchto zmien sú viditeľné aj v prostredí istej špecifickej skupiny populácie – v autonómnych komunitách privilegovaných obyvateľov stredovekých miest. Vo výsledku to vedie k tomu, že si mestá vo svojich privilégiách nechávajú potvrdzovať oslobodenie

svojich obyvateľov od povinnosti zúčastňovať sa súdnych súbojov. Pre pokojný život mestských spoločenstiev, na ktorom bol závislý celkový hospodársky rozvoj, sa ako väčší nepriateľ než rozvadení susedia javili násilné a zdĺhavé spôsoby riešenia sporov. Celý vyššie uvedený vývoj dosiahol svoj vrchol na Budínskej synode v roku 1279. Cirkevný snem bol zvolaný s cieľom napraviť spôsoby a mravy uhorského duchovenstva, hlboko prepleteného svetskými excesmi. Okrem morálky klerikov, disciplíny, poslušnosti, vzdelania, zákazu konkubinátu, rešpektovania celibátu atď. sa predmetom cirkevného snemu stal aj zákaz participácie duchovných na ordáliách. V tomto zmysle je možné hovoriť o Budínskej synode ako o forme cirkevnej autority, ktorá na lokálnej úrovni uviedla zákaz spoluúčasti na ordáliách do normatívnej podoby. Od tohto momentu sa aj v prostredí uhorskej cirkvi stala účasť duchovných na ordáliách právne nežiaduca a neprípustná.

Po rozbere uvedených potenciálnych príčin sa zánik ordálií javí byť dôsledkom ich spoločnej súčinnosti. Pri detailnejšej analýze spoločenských pomerov, individuálnych postojov či lokálnych prejavov vonkajších vplyvov je možné označiť ich spoločný podiel na potlačení ordálií v stredovekom Uhorsku za vysoko pravdepodobný. Ako presne tento proces prebiehal, resp. mohol prebiehať, zostáva predmetom ďalšieho bádania. Ponúknutý text je však vhodné vnímať ako hypotetickú úvahu nad možnými príčinami tohto vývoja.

Vyvodit' prezentované interpretácie bolo možné len prostredníctvom zvolenej metódy prístupu k problematike. Priestorové ohraničenie problematiky priblížilo, ako sa voči uvedeným praktikám vymedzoval obyvateľ konkrétneho regiónu, v tomto prípade stredovekého Uhorska. Bolo však jeho zmýšľanie o božích súdoch odlišné ako vo zvyšku Európy? Podľa všetkého nie. Myšlienka o spravodlivom Bohu je vlastná celej kresťanskej kultúre. Nech človek žil kdekoľvek, vždy ho dostihla imanentná spravodlivosť, ktorá vyniesla rozsudok nad celým jeho bytím.

Zjednotenie právnych zvyklostí, náboženských predstáv a rôznych sociálnych impulzov učinilo zo stredovekých ordálií mimoriadne zaujímavý objekt výskumu. Avšak súčasný prístup k problematike by mal presiahnuť zaužívané paradigmy staršej historiografie a neuspokojiť sa s polemikou na poli racionality – iracionality. Rovnako je potrebné odpútať sa od neustálej reprodukcie formálnej stránky božích súdov. Pod jej povrchom sa totiž ukrýva oveľa viac komplikovanejšia a zaujímavejšia svet ideí, názorov a emócií stredovekého človeka. Následne sa tak odhalí koncept, význam a funkcia tohto špecifického fenoménu. Niet lepšej cesty, ako porozumieť božím súdom. Výsledný text sa však nemá v záujme stavať do pozície priekopníckeho či inak prelomového diela. Ani nie

je očakávané, že zastávané tvrdenia a interpretácie zotrávajú opatrené puncom nespochybniteľnosti. Práve naopak, pri tak obsiahlej a komplikovanej téme je potrebné sústavné posudzovanie a prehodnocovanie vlastných záverov. Objektívna výmena názorov a poznatkov je opodstatnená. Preto nech je vyššie priblížená práca vnímaná viac ako príspevok do diskusie, než ako neoblomné presadzovanie subjektívnych stanovísk. K bližšiemu poznaniu tohto špecifického fenoménu v ľudských dejinách je možné dospieť len parciálnym štúdiom a zdieľaním jeho výsledkov. Preto zostáva úprimným želaním, aby sa i prezentovaný text zaradil medzi tie práce, ktoré svojimi výsledkami obohacujú poznanie problematiky, zvlášť vo vybranom stredoeurópskom priestore.

Resumé

Ordeals or judgements of God present a specific phenomenon of medieval law. It consists of religious conceptions, legal practices, and various social impulses. The principle of the ordeals' operation has been established on the idea that the natural processes will reach the supernatural result with the act of God (God's dispensation in Christianity). The major impulse should be the natural tendency of God to reveal the truth, save the virtuous man, and won't let the guilty one escape the punishment. That is the reason why God will reverse the natural laws and shows the appreciation to the virtuous one, while on the other hand, keeps his restraints towards the guilty one and let him face the consequences of the performed ordeal.

There has been a dynamic and even though invisible co-existence of the earthly and celestial world on the background of this specific tool solving the human conflicts. Every human act, the good and bad one, initiated the response in the transcendental sphere, and afterward, a man got the reward or ordeal. The failure has been considered as the consequence of previous sins, accomplishment as the consequence of a good and virtuous life. A man didn't burn himself in case of an ordeal because of some natural reasons (due to the burning iron) but due to the effective immanent justice performed by God. The punishment has been brought into effect when the norms were violated.

The synthesis of legal practices, religious conceptions, and various social convictions on how the world works have turned the ordeals into a multitopic subject of research. Although these methods of proof became the object of the interest of the law historians, their complicated and comprehensive ideological background made the contemporary medievalists and historical anthropologists interested in it. The goal of this work was to run over the applied paradigms of older historiography and free itself from the constant reproduction of the formal side of God's ordeals. However, the presented article is not intended for the mastering or breakthrough paper, but the way the problematics have been elaborated can outline some opinions which could be determined as historical-anthropological. The aim was to shift away from the stereotypical descriptions of ordeal practice and look at its ideological background together with other specifications despite this. The selection of an anthropological approach to the topic enabled us to see the medieval ordeals from a different perspective. The option of reconstruction of thinking, approaches, world-views, faith, and experiencing the spiritual life, mentality, and

imagination, and the way of acting of individuals or human communities, etc. opened up within the spirit of the general program of historical anthropology in its relationship towards the ordeals. The chosen approach enabled to interpret of the reception of medieval ordeals with contemporary society. The interaction of various factors required to apply the interdisciplinarity. Theology has approached the essential conceptions of morality that are common to religious and legal understanding. Religionistics helped explain the experiencing the spiritual background of the entire process and medieval legal history has approached the value chart which found its reflection in performing the law even in the religious liturgies.

The application of the above-mentioned methods and exploratory approaches has been territorially limited to the area of medieval Hungary. Otherwise, the topic of ordeals or judicial duels in medieval Hungary captured the attention of older Hungarian, or Slovak historians, however, their attention has got limited to the conclusion of the most essential facts to general syntheses only. There is a constant interest in ordeals in contemporary Hungarian and Slovak historiography. The topics that become the subject of research on social history or the history of everyday life become more popular with the influence of foreign social history. The goal of the presented paper is to be inspirational and enrich the issue knowledge with its results, especially within the area of Central Europe. The set questions divided the paper into three larger scopes: the first one is focused on the religious scopes of judgements of God and interaction of law and religion, the second one analyzes the social aspect of medieval ordeals and the third one is dedicated to the institute of the judicial duel which seems to be a quite complex issue. The conclusion of the paper consists of the reflection on the possible reasons for the decay of ordeals in medieval Hungary. It simply meant to subordinate every single significant resource to detailed analysis and get most of the inspirational information from it. The resources of Hungarian provenience, especially the legal ones, were analyzed here. The significant resource of information was the so-called Register of Várad which consists of over 300 records on the performed ordeal in Velký Varadín (present Oradea, Romania). In the effort to understand the new resource, the “microscopic optics” has been applied when approaching all available reports on the ordeals. Consequently, attention is paid to the sentences, phrases, or even one word only sometimes.

The main idea of this paper is to interpret the ideological conception of medieval judgements of God through the example of Hungarian relationships. What did the ordeal mean to a contemporary man? Revealing the subjectivity, we can know the way to limit the

specific phenomenon. The subjective understanding of ordeal, the world of visions and worldviews which allowed the practice or approach towards the entire procedure and its result are revealed this way. However, it is necessary to mention that the goal of this approach was not the research of an individual and his subjectivity, but the revelation of his subjective understanding and his world models for the need of interpretation of ordeal within the society as the whole unit. The ordeal was only one of many examples presenting the respected model of world operation. These facts should bring a reader to a discovery that the institute of the judgments of God is a more complicated and ambiguous phenomenon than the definitions present it. The application of ordeal trial shouldn't always mean making decisions in the field of truth-lie. From the analyzed resources, it is obvious that it is more about knowing God's will than revealing the truth. Ordeal presented an ideal communication channel through which a man asked, and God signified his decision. However, his sign was against all the indications of rational assessment of the facts and it was necessary to deal with it somehow. Dogma on justified, but infinitely merciful Father satisfied any doubts.

At this moment, the social scope of medieval ordeals is opening up as they clearly performed a certain social role as the sources of law. They filled the space made by the ambiguousness of human judgements. When neither the human testimonies nor written evidence couldn't eliminate the doubts of judges, they have created the stability with their acceptable verdict at the place where it's been missing. The complexity of religious conceptions seems to be the resource of this thinking. The belief that true knowledge can be achieved by the revelation of God only was the characteristics of medieval society. It led to showing far-reaching attention and trust to the knowledge gained through the faith than through the human common sense activity.

However, justice shouldn't be performed only, but it should be seen to be performed. The case that has begun at the secular court was moved on the "big stage" of the local clerical center. The decision making of the argument in two places with two different methods must increase even the number of participants according to objective reasons. Suddenly, bigger social groups were standing against each other in case of ordeal trial where their mutual argument has sometimes been only the consequence of total social changes. Otherwise, individuals had to bear the pain and danger of judgements of God without any relation to the controversial matters. They have decided to accept the task of the proband and offer their body as the medium for revelation of God's statement on the represented side from various, sometimes unknown reasons. There was a great

performance of justice on the day of the ordeal happening which not just requested a numerous audience and even attracted a great number of viewers. The bishop, chapter members, and other clergy led the preparation and trial execution as well as its assessment. It has all happened in front of the curious audience gathered to see the power of God in person. However, it has obliged him to accept and respect the statement of God's judgement. The element of transcendence was the main impulse for general acceptance and validity of decision making established on the idea of interaction of law and religion. God's judgement announced in the form of ordeal should be without any discussions adopted and considered to be justified and valid forever. This is the way how the risk of creating repeated disagreements in the same matter has been lowered. Society could free itself from the constant quarrels and see a brighter future.

The selected approach towards the problem has revealed unlimited individual and collective visions and convictions on ordeals. The consolidation of legal practices, religious conceptions, and various social impulses made the medieval ordeals an extraordinarily interesting research object. There is a much more complicated and interesting world of ideas, opinions, and emotions of medieval man under its surface. The concept, significance, and function of such a specific phenomenon will be revealed. However, the obligatory presupposition is the knowledge and the right interpretation of religious scopes. Though, ordeals are the judgements of God, not people.

Výberový prehľad použitej literatúry a prameňov

Archívny materiál

Magyar Nemzeti Levéltár, Országos Levéltára, Diplomatikai Fényképgyűjtemény, 232762.
TAMTIEŽ, DF 248742.
TAMTIEŽ, DF 251792.
TAMTIEŽ, DF 274091.
TAMTIEŽ, DF 285218.

Magyar Nemzeti Levéltár, Országos Levéltára, Diplomatikai Levéltár, 15997.
TAMTIEŽ, DL 30582.
TAMTIEŽ, DL 40055.
TAMTIEŽ, DL 40474.
TAMTIEŽ, DL 47774.
TAMTIEŽ, DL 50737.
TAMTIEŽ, DL 51434.
TAMTIEŽ, DL 64764.
TAMTIEŽ, DL 76866.
TAMTIEŽ, DL 106109.
TAMTIEŽ, DL 106110.
TAMTIEŽ, DL 107918.

Publikované pramene

- BABIRÁT, Marián – CSIBA, Balázs (eds.): *Diplomatár šľachtického rodu Kondé. Documenta Posoniensa II*. Bratislava 2019.
- BAK, János M. (ed.): *Online Decreta Regni Mediaevalis Hungariae. The Laws of the Medieval Kingdom of Hungary. All Complete Monographs, 4*. Logan 2019. In: https://digital-commons.usu.edu/lib_mono/4 [cit. 05. 08. 2021].
- DOMANOVSKÝ, Alexander (ed.): *Chronici Hungarici compositio saeculi XIV*. In: SZENTPÉTERY, Emericus (ed.): *Scriptores rerum Hungaricarum*, zv. 1. Budapest 1937.
- DRESKA, Gábor (ed.): *A pannonhalmi konvent hiteleshelyi működésének oklevéltára (1244 – 1398)*, zv. 1. Győr 2007.
- ECKHARDT, Karl August (ed.): *Sachsenspiegel. Landrecht*. In: *Monumenta Germaniae Historica, Fontes Iuris Germanici Antiqui, Nova series*, zv. I., č. 1. Berlin – Frankfurt 1955.
- ERDÉLYI, László (ed.): *A pannonhalmi főapátság története I. A megalapítás és terjeszkedés kora 996 – 1243*. In: ERDÉLYI, László (ed.): *A pannonhalmi Szent-Benedek rend története*, zv. 1. Budapest 1902.
- FEJÉR, György (ed.): *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*, zv. IV/1, Budae 1829.
- TENŽE: *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*, zv. IV/3, Budae 1829.
- TENŽE: *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*, zv. VI/2, Budae 1830.

- TENŽE: *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*, zv. VII/2, Budae 1832.
- TENŽE: *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*, zv. VIII/4, Budae 1832.
- GÁRDONYI, Albertus (ed.): *Monumenta diplomatica civitatis Budapest (1148 – 1301)*, zv. 1. Budapest 1936.
- GÉRESI, Kálmán (ed.): *A nagy-károlyi gróf Károlyi-család oklevéltára*, zv. 1. Budapest 1882.
- GYÖRFFY, György (ed.): *Diplomata Hungariae Antiquissima. Accedunt Epistolae et Acta ad historiam Hungariae pertinentia*, zv. 1. Budapest 1992.
- JUCK, Ľubomír (ed.): *Výsady miest a mestečiek na Slovensku (1238 – 1350)*. Bratislava 1984.
- KARÁCSONY, Joannis – BOROVSZKY, Samuelis (eds.): *Registrum Varadinense. Examinum ferri candentis. Ordine chronologico Digestum, descripta Effigie editionis A. 1550 Illustratum*. Budapest 1903.
- KNAUZ, Ferdinandus (ed.) *Monumenta ecclesiae Strigoniensis*, zv. 1. Strigonii 1874.
- Kodeks dyplomacyjny Wielkopolski*, zv. 1. Poznań 1877.
- KOVACHICH, Martinus Georgius (ed.): *Formulae solenne styli in cancellaria*. Pesthini 1790.
- LINDECK-POZZA, Irmtraut (ed.): *Urkundenbuch des Burgenlandes und der angrenzenden Gebiete der Komitate Wieselburg, Ödenburg und Eisenburg. Die Urkunden von 1271 bis 1301*, zv. 2. Graz – Köln 1965.
- MARSINA, Richard (ed.): *Codex Diplomaticus et Epistolaris Slovaciae*, zv. 1. Bratislava 1971.
- TENŽE: *Codex Diplomaticus et Epistolaris Slovaciae*, zv. 2. Bratislava 1987.
- MEIER, Jörg – PIIRAINEN, Ilpo Tapani (eds.): *Der Schwabenspiegel aus Kaschau*. Berlin 2000.
- MIGNE, Jacques Paul (ed.): *Petri Cantoris Verbum Abbreviatum. Textus alter*. In: *Patrologiae cursus completus. Series Latina*, zv. 205. Parisiis 1855.
- NAGY, Imre – NAGY, Iván – VÉGHÉLY, Dezső (eds.): *A zichi és vásonkeői gróf Zichy-család idős ágának okmánytára*, zv. 2. Pest 1872.
- PACHER, Donát (ed.): *A Dömölki Apátság története*. In: SÖRÖS, Pongrácz (ed.): *A pannonhalmi Szent-Benedekt-Rend története*, zv. 12/A. Budapest 1912.
- PAPSONOVÁ, Mária (ed.): *Sasko-magdeburské právo na Slovensku. Krajinské právo v Žilinskej knihe*. Žilina 2014.
- PIIRAINEN, Ilpo Tapani (ed.): *Das Rechtsbuch der XI Zipser Städte*. Levoča 2003.
- PIIRAINEN, Ilpo Tapani (ed.): *Das Stadtrechtsbuch von Sillein*. Berlin – New York 1972.
- RÁBIK, Vladimír (ed.): *Diplomatarium Sancto-Adalbertinum. Stredoveké listiny v Literárnom archíve Spolku sv. Vojtecha (1181) 1214 – 1543*. Martin 2008.
- RADVÁNSZKY, Béla – ZÁVODSZKY, Levente (eds.): *A Héderváry-család oklevéltára*, zv. 1. Budapest 1909.
- SEBŐK, Ferenc (ed.): *Anjou–kori oklevéltár 1347*, zv. 31. Budapest – Szeged 2007.
- SMIČIKLAS, Tadija (ed.): *Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, zv. 3. Zagreb 1905.
- TENŽE: *Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, zv. 4. Zagreb 1906.

- TENŽE: *Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, zv. 6. Zagreb 1908.
- SÖRÖS, Pongrácz (ed.): *A pannonhalmi főapátság története I. A pápák és zsinatok reformáló törekvései 1243 – 1404*. In: ERDÉLYI, László (ed.): *A pannonhalmi Szent-Benedek rend története*, zv. 2. Budapest 1903.
- SZŐCS, Tibor (ed.): *Az Árpád-kori nádorok és helyetteseik okleveleinek kritikai jegyzéke*. Budapest 2012.
- ŠPRUNK, Karel (tran.): *Tomáš Akvinský. O zákonech v Teologické sumě*. Praha 2003.
- WENZEL, Gusztáv (ed.): *Codex diplomaticus Arpadianus continuatus*, zv. VIII. Pest 1870.
- TENŽE: *Codex diplomaticus Arpadianus continuatus*, zv. XI. Pest 1873.
- ZEUMER, Karl (ed.): *Formulae Merovingici et Karolini aevi. Accedunt Ordines iudiciorum Dei*. In: *Monumenta Germaniae Historica, Leges, Formulae Merovingici et Karolini aevi*. Hannover 1886.

Monografie

- ANGENENDT, Arnold: *Geschichte der Religiosität im Mittelalter*. Darmstadt 2009.
- BARTLETT, Robert: *Trial by Fire and Water. The Medieval Judicial Ordeal*. Oxford 1986.
- BERMAN, Harold J.: *Law and Revolution. The Formation of the Western Legal Tradition*. Cambridge – London, 1983.
- BERMAN, Harold. J.: *The Interaction of Law and Religion*. Nashville 1974.
- BROWN, Warren C.: *Violence in medieval Europe*. Harlow 2011.
- ENGEL, Pál: *The Realm of St. Stephen. A History of Medieval Hungary 895–1526*. London – New York 2005.
- DINZELBACHER, Peter: *Das fremde Mittelalter: Gottesurteil und Tierprozess*. Essen 2006.
- EVANS, Gillian R.: *Law and Theology in the Middle Ages*. Abingdon 2002.
- HAJNIK, Imre: *A magyar bírósági szervezet és perjog az Árpád-és a vegyes-házi királyok alatt*. Budapest 1899.
- HERCHERT, Gaby: *Recht und Geltung. Zur bildungsgeschichtlichen Deutung des Begriffs der Geltung im Mittelalter*. Würzburg 2003.
- ILLÉS, József: *Az istenítéletek*. Máramarossziget 1899.
- TENŽE: *Az Istenítéletekről*. Budapest 1933.
- LEITMAIER, Charlotte: *Die Kirche und die Gottesurteile*. Wien 1952.
- NEUMANN, Sarah: *Der gerichtliche Zweikampf: Gottesurteil – Wettstreit – Ehrensache*. Ostfildern 2010.
- NOTTARP, Hermann. *Gottesurteilstudien*. München 1956.
- PESTY, Frigyes: *A Perdöntő Bajvívások Története Magyarországon*. Pest 1867.
- REYNOLDS, Susan: *Kingdoms and Communities in Western Europe 900–1300*. New York 1997.

- TÓTH, László: *Az istenítéletekről, különös tekintettel hazánkra*. Budapest 1908.
- VAN CAENEGEM, Raoul Charles van: *Legal History. A European Perspective*. London 1991.
- WHITMAN, James Q.: *The Origins of Reasonable Doubt. Theological Roots of the Criminal Trial*. Yale 2008.

Štúdie, odborné články a kapitoly v monografiách

- ASAD, Talal: *Notes on body pain and truth in medieval Christian ritual*. *Economy and Society*, 12, 1983, č. 3, s. 287–327.
- BALDWIN, John W.: *The Intellectual Preparation for the Canon of 1215 against Ordeals*. *Speculum*, 36, 1961, č. 4, s. 613–636.
- BÉLI, Gábor: *A succubitus duelli facti potentialis*. In: BALOGH, Ágnes – HORNYÁK, Szabolcs (eds.): *Tanulmánykötet Erdősy Emil professzor 80. születésnapja tiszteletére*. Pécs 2005, s. 71–92.
- BOLLA, Ilona: *Az Aranybulla-kori társadalmi mozgalmak a Váradi Regestrum megvilágításában*. *Annales Universitatis Scientiarum Budapestinensis de Rolando Eötvös nominatae, Sectio Historica*, 1, 1957 č. 1, s. 84–104.
- BROWN, Peter: *Society and Supernatural: A Medieval Change*. *Daedalus*, 104, 1975, č. 2, s. 133–151.
- COLMAN, Rebecca V.: *Reason and Unreason in Early Medieval Law*. *Journal of Interdisciplinary History*, 4, 1974, č. 4, s. 571–591.
- DVOŘÁKOVÁ, Daniela: *Súboj ako spôsob riešenia sporov o česť v stredovekom uhorskom práve*. In: BOROVSÝ, Tomáš – JANIŠ, Dalibor – MALANÍKOVÁ, Michaela (eds.): *Spory o česť ve středověku a raném novověku*. Brno 2011, s. 46–53.
- FRAHER, Richard M.: *IV Lateran's Revolution in Criminal Procedure: the Birth of Inquisitio, the End of Ordeals, and Innocent III's Vision of Ecclesiastical Politics*. In: CASTILLO, Lara R. (ed.): *Studia in honorem eminentissimi cardinalis A. M. Stickler*. Rome 1992, s. 97–111.
- GÁBRIŠ, Tomáš: *Regestrum varadiense vo svetle najnovších právnohistorických prístupov*. *Právněhistorické studie*, 40, 2009, s. 343–358.
- HO, Hock Lai: *The Legitimacy of Medieval Proof*. *Journal of Law and Religion*, 19, 2003–2004, č. 2, s. 259–298.
- HOSTINSKÝ, Peter Z.: *Pravda varadínska*. *Letopis Matice slovenskej*, 6, 1869, č. 2, s. 61–68.
- HRDLIČKA, Josef: *Historická antropologie pro „střední třídu“? Možnosti a limity antropologických přístupů ke studiu společnosti vrchnostenských měst v raném novověku*. In: NODL, Martin – TINKOVÁ, Daniela (eds.): *Antropologické přístupy v historickém bádání*. Praha 2007, s. 215–235.
- HYAMS, Paul R.: *Trial by Ordeal: The Key to Proof in the Early Common Law*. In: ARNOLD, Morris S. a kol. (eds.): *On the Laws and Customs of England. Essays in Honor of Samuel E. Thorne*. Chapel Hill 1981, s. 90–126.
- LAMPART, Filip: *Súdny súboj v spišskom práve*. *Kultúrne dejiny*, 2012, č. 2, s. 198–212.

- LEESON, Peter T.: *Ordeals*. The Journal of Law and Economics, 55, 2012, č. 3, s. 691–714.
- LIENHARD, Thomas: *Ordalies et duels judiciaires au haut Moyen Age (Ve – XIIe siècle): en quoi croyait-on?* Bulletin de la Mission Historique Française en Allemagne, 44, 2008, s. 211–231.
- MAKÓ LUPESCU, Mária: *Between the Sacred and Profane: The Trial by Hot Iron Ceremony Based on the „Regestrum Varadinense“*. Mediaevalia Transilvanica, 3, 1999, č. 1–2, s. 5–26.
- MCAULEY, Finbarr: *Canon Law and the End of the Ordeal*. Oxford Journal of Legal Studies, 26, 2006, s. 473–513.
- MORRIS, Colin: *Judicium Dei: The Social and Political Significance of the Ordeal in the Eleventh Century*. Studies in Church History, 12, 1975, s. 96–112.
- PILARCZYK, Ian C.: *Between a Rock and a Hot Place: The Role of Subjectivity and Rationality in the Medieval Ordeal by Hot Iron*. Anglo-American Law Review, 25, 1996, s. 87–112.
- RADDING, Charles M.: *Superstition to Science: Nature, Fortune and the Passing of the Medieval Ordeal*. The American Historical Review, 84, 1979, č. 4, s. 945–969.
- ROUSSET, Paul: *La croyance en la justice immanente à l'époque féodale*. Le Moyen Age, 54, 1948, č. 3–4, s. 225–248.
- SCHELLE, Karel: *Ordály jako důkazní prostředek v procesním právu*. Slovenská archivistika, 15, 1980, č. 1, s. 117–149.
- SCHMOECKEL, Mathias: *Procedure, proof, and evidence*. In: WITTE, John – ALEXANDER, Frank S. (eds.): *Christianity and Law. An Introduction*. Cambridge 2008, s. 143–162.
- SOLYMOŠI, László: *Guden magánoklevele másodlagos pecsétjének eredete*. Veszprémi Történelmi Tár, 1989, č. 1, s. 101–105.
- ŠIMŮNEK, Robert: *Rituály, ceremoniály a symbolická komunikace v životě české středověké šlechty*. In: NODL, Martin – ŠMAHEL, František (eds.): *Slavnosti, ceremonie a rituály v pozdním středověku*. Praha 2014, s. 269–313.
- ŠOTOLA, Jaroslav: *Výzkum elit – hranice historické antropologie? Možnosti nového pohledu na jezuitský řád*. In: NODL, Martin – TINKOVÁ, Daniela (eds.): *Antropologické přístupy v historickém bádání*. Praha 2007, s. 237–252.
- TAYLOR, Scott L.: *Judicium Dei, vulgaris popularisque sensus: Survival of Customary Justice and Resistance to its Displacement by the „New“ Ordines iudiciorum as Evidenced by Francophonic Literature of the High Middle Ages*. In: CLASSEN, Albrecht – SCARBOROUGH, Connie (eds.): *Crime and Punishment in the Middle Ages and Early Modern Age*. Berlin – Boston 2012, s. 109–129.
- UHRIN, Dorottya: *A Várad Regestrum veneficiummal és maleficiummal kapcsolatos esetei*. In: GÁL, Judit – PÉTERFI, Bence – VADAS, András – KRANZIERITZ, Károly (eds.): *Micae Mediaevales III. Fiatal történészek dolgozatai a középkori Magyarországról és Európáról*. Budapest 2013, s. 133–151.
- UHRIN, Dorottya: *Az istenítéletek társadalomtörténeti elemzése a Várad Regestrum alapján*. In: BARNA, Gábor (ed.): *Mortun falu. 800 éves Kunszentmárton 1215-2015*. Kunszentmárton 2016, s. 28–43.

WHITE, Stephen D.: *Proposing the Ordeal and Avoiding It: Strategy and Power in Western French Litigation, 1050 – 1110*. In: BISSON, Thomas N. (ed.): *Cultures of Power: Lordship, Status, and Process in Twelfth-Century Europe*. Philadelphia 1995, s. 89–123

Dizertačné, diplomové a bakalárske práce

MÍČA, Ladislav: *Ordály – pouhé iracionální důkazní prostředky? Úloha božích soudů ve společnosti doby předhusitské*. Katedra historie Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci, Olomouc 2016 (nepublikovaná dizertačná práca).

Slovníky, příručky, encyklopédie a jiné zdroje

ILLÉS, József: *Istenitélet*. In: MÁRKUS, Dezső (ed.): *Magyar Jogi Lexikon*, zv. 4, Budapest 1903, s. 386–387.

Profesijný životopis autora

Osobné údaje:

Meno a titul: Filip Lampart, Mgr.
Adresa trvalého pobytu: Tatranská 15, 064 01, Stará Ľubovňa, Slovenská republika
dátum a miesto narodenia: 17. 03. 1987, Stará Ľubovňa, Slovenská republika
občianstvo: SR
email: filiplampart@gmail.com

Vzdelanie:

2011 – Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta
študijný odbor: Obecné dejiny
stupeň vzdelania: PhD.

2009 – 2011 Prešovská univerzita v Prešove, Filozofická fakulta
študijný odbor: História
stupeň vzdelania: Mgr.

2006 – 2009 Prešovská univerzita v Prešove, Filozofická fakulta
študijný odbor: História
stupeň vzdelania: Bc.

2002 – 2006 Gymnázium Terézie Vansovej v Starej Ľubovni

Doplňujúce vzdelanie a študijné pobyty:

Február – Máj 2010 Štipendijný program na Palackého Univerzite v Olomouci,
Filozofická fakulta
študijný odbor: Staršie dejiny

December 2013 Štipendijný program na Stredoeurópskej univerzite v
Budapešti, the Department of medieval studies

August 2014 Letná škola maďarského jazyka na Univerzite v Szegede

Zamestnanie:

December 2017 – Január 2019 Intersport Galfy, Starý Smokovec, pozícia:
odborný predajca

Február 2020 – Štátny archív v Prešove, pracovisko Archív Stará
Ľubovňa, pozícia: archivár

Publikačná činnosť:

LAMPART, Filip: *Zobrazenia mečov na nástenných malbách v Kostole Nanebovzatia Panny Márie v Podolínci*. Z minulosti Spiša, roč. 17, 2009, s. 249–263.

LAMPART, Filip: *Stredoveká sakrálna ikonografia ako prameň bádania militaristiky na príklade spišských umeleckých pamiatok*. In: DOMENOVÁ, Marcela (ed.): *Kresťanská kultúra a jej miesto v dejinách východného Slovenska*. Prešov 2011, s. 123–134.

LAMPART, Filip: *Vrcholnestredoveký meč zo Spišského hradu v zbierkach SNM–Spišského múzea v Levoči (reg. č. 2009/200/12)*. Vojenská história, roč. 16, 2012, č. 1, s. 125–132.

LAMPART, Filip: *Súdny súboj v Spišskom práve*. Kultúrne dejiny, roč. 3, 2012, č. 2, s. 198–212.

LAMPART, Filip: *Zobrazenia militárie v okruhu pašiového cyklu z Kostola Nanebovzatia Panny Márie v Slatvine*. In: BOJKOVÁ, Alžbeta (ed.): *Spoločnosť, kultúra a každodennosť v dejinách Slovenska*. Acta facultatis philosophicae universitatis Šafarikianae, 27, Košice 2012, s. 56–72.

LAMPART, Filip: *Judicial Duel in the Spiš Law*. Kultúrne dejiny, Supplementum, roč. 4, 2013, s. 64–78.

LAMPART, Filip: *Súdny súboj v stredovekom Uhorsku – od ordálu k trestu?* Kuděj. Časopis pro kulturní dějiny, roč. 15, 2014, č. 1, s. 5–28.

LAMPART, Filip: *Boh spravodlivosti – Boh milosrdenstva: ordál ako skúška božej vôle*. Historica Olomucensia, roč. 51, 2016, č. 2, s. 29–55.